

UNIVERZA V MARIBORU

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Oddelek za predšolsko vzgojo

DIPLOMSKO DELO

Katja Brezovšek

Maribor, 2019

UNIVERZA V MARIBORU

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Oddelek za predšolsko vzgojo

Diplomsko delo

LUTKOVNA PREDSTAVA ZA OTROKE

Mentorica:

izr. prof. Sabina Šinko

Kandidatka:

Katja Brezovšek

Maribor, 2019

Lektor: dr. Aleksandra Gačić

Prevajalka: prof. Tamara Zagajšek

ZAHVALA

Zahvaljujem se izr. prof. Sabini Šinko za usmerjenje, spodbudo, svetovanje in strokovno pomoč pri nastajanju diplomskega dela.

Rada bi se zahvalila ga. Tamari Zagajšek, profesorici slovenskega in angleškega jezika. Zahvala pa gre tudi dr. Aleksandri Gačič za lektoriranje diplomskega dela.

Posebna zahvala gre mojemu fantu Rajku, ki je verjel vame, me spodbujal, podpiral in mi svetoval. Hvala tudi moji družini in prijateljem, ki so me pri študiju podpirali in mi pomagali.

UNIVERZA V MARIBORU

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Oddelek za predšolsko vzgojo

IZJAVA

Podpisana Katja Brezovšek, roj. 24. 9. 1995 v Celju, študentka Pedagoške fakultete v Mariboru, smer Predšolska vzgoja, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Lutkovna predstava za otroke* pri mentorici izr. prof. Sabini Šinko avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura konkretno navedeni; besedila niso prepisana brez navedbe avtorjev.

(podpis študentke)

Maribor, _____

POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

Diplomsko delo z naslovom *Lutkovna predstava za otroke* na podlagi strokovne literature, knjig, člankov in internetnih virov preučuje teoretične osnove lutke in lutkovne predstave ter njenega poteka. Lutke vključujejo in povezuje veliko področij.

Diplomsko delo je teoretično. Delo obravnava lutke, lutkovno predstavo in njen potek, kar otroci spoznajo že v predšolskem obdobju. Z lutko se otroci počutijo varne in tako lahko postane njihova vsakodnevna prijateljica. Z njo lahko dosežejo ali odkrijejo nekaj novega ali pa obnovijo nekaj že znanega. Lutka jih popelje v svet domišljije in tako lahko z njo veliko lažje dosežejo zastavljene cilje. Pravljичni liki pa se prek pesmi, barv, gibanja in besede približajo otroku in tako prenašajo pomembne življenjske vsebine. Z lutko vzgojitelji ali lutkovni igralci nastopajo pred otroki v vrtcu, v gledališču ali kjer koli, kjer si pripravijo oder za lutkovno predstavo. Predstave so otrokom prirejene glede na njihovo starostno obdobje in njihova dožemanja sveta, lutke. Za začetek in navdih pa si je mogoče ogledati kakšno lutkovno predstavo v samem lutkovnem gledališču. Najprej se je treba lotiti teme in besedila, kasneje pa izdelave lutk, scene, glasbe, osvetljave, ki se seveda vežejo na temo lutkovne predstave. Za nastanek le-te sta potrebna skrbno načrtovanje in priprava, da ob izvedbi predstave gledalcu pusti pozitiven vtis, vznemirjenje in ustvarjalnost.

KLJUČNE BESEDE: otrok, lutke, lutkovne tehnike, lutkovna predstava, gledališče, nastanek lutkovne predstave

ABSTRACT AND KEY WORDS

The following thesis A Puppet Show for Children is based on technical literature, books, articles and internet sources. It studies the basics of puppets and puppet show and its course. Puppets are included in a lot of areas.

The thesis' approach is theoretical. Puppets, puppet show and its course are discussed. Children usually get acquainted with them in the preschool already. Puppets give children a safe environment and a puppet can become their everyday friend. It can be used to achieve something new or to remember a familiar thing. Puppet takes the children to an imaginary world and it is easier for them to achieve important goals. Fairy-tale characters become closer to children through songs, colours, motion and words and give them important message for their lives. Preschool teachers or puppeteers use puppets to perform in a kindergarten, a theatre or anywhere on a stage. Puppet shows are adapted to different age groups, considering the children's perception of life and puppet itself. It is good to watch a puppet show in a theatre for the beginning and inspiration. Firstly, it is important to make up a theme and a text and later to create puppets, scene, music, lighting which all depend on the theme of the show. It takes good planning and preparation to create a puppet show which leaves a good impression, excitement and creativity in a spectator.

KEY WORDS: child, puppets, puppet technics, puppet show, theatre, making of a puppet show.

Kazalo vsebine

1 UVOD	1
2 NAMEN.....	3
3 CILJI	3
4 METODOLOGIJA	4
4. 1 Raziskovalne metode.....	4
4. 2 Uporabljeni viri	4
5 TEORETIČNI DEL	5
5.1 LUTKA	5
5.1.1 Moč lutke	6
5.1.2 Lutkovne tehnike in značilnosti	7
5.1.3 Izdelava lutke.....	14
5.1.4 Zgodovina lutke in lutkarstva	16
5. 2 OTROK IN LUTKA V VRTCU	18
5.2.1 Tehnike uporabe lutke v vrtcu.....	20
5.2.2 Vloga vzgojitelja	22
5.3 LUTKOVNA PREDSTAVA IN GLEDALIŠČE	23
5.3.1 Gledališče	24
5.4 PRIPRAVA IN POTEK LUTKOVNE PREDSTAVE	28
5.4.1 Kako se lotiti lutkovne predstave?	29
5. 5 LUTKOVNA PREDSTAVA ZA OTROKE	35
5.5.1 Doživljanje otrok ob lutkovni predstavi	38
6 SKLEP.....	40
7 VIRI IN LITERATURA.....	42
SLIKOVNI VIRI.....	44

Kazalo slik

Slika 1: Ročne lutke	6
Slika 2: Prstne lutke	8
Slika 3: Ročne lutke	9
Slika 4: Ploske lutke.....	10
Slika 5: Senčne lutke.....	11
Slika 6: Lutke na palici	12
Slika 7: Maske.....	13
Slika 8: Marionete	14
Slika 9: Izdelovanje ročnih lutk	15
Slika 10: Prvo lutkovno gledališče v Ljubljani	18
Slika 11: Otrok in lutke	19
Slika 12: Uporaba lutke v vrtcu	20
Slika 13: Gledališče.....	26
Slika 14: Lutkovna predstava otrok	28
Slika 15: Scena in rekviziti	33
Slika 16: Lutkovna predstava za otroke	36

1 UVOD

Vzgoja v predšolskem obdobju temelji na igri, ki je kot otrokovo učno sredstvo. Odrasli, starši in vzgojitelji pa so tisti, ki raziskujejo, opazujejo, bogatijo in izpolnjujejo otrokove želje in potrebe.

Ko je otrok dejaven, pridobi nove izkušnje, pridobi delovne navade, odkriva svoje sposobnosti in spretnosti. Da pa je otrok dejaven in sposoben izraziti svoja čustva, ga lahko motiviramo z lutko, ki mu je lahko prek vsakdanje igre prijateljica pri vsakodnevnih opravilih in dejavnostih. Tako je za otroke svet lutk prvo srečanje z gledališčem. Pomembno je, da se odrasla oseba zaveda moči lutke in njenih sposobnosti, ki pozitivno vplivajo na otroka. Tako z lutko napolnimo okolje s toplino in ljubeznijo ter z njo ustvarimo takšno okolje, da se otrok v njem počuti varnega. Tako se bodo tako otroci kot tudi vzgojitelji in starši počutili boljše. Omogočimo jim, da lutke kasneje uporabljajo v šolah, v likovnih in lutkovnih krožkih, jih obiskujejo razni lutkarji z lutkovnimi predstavami ipd. Otroci pri lutkovnih interesnih dejavnostih razvijejo odgovoren odnos do dela, razvijajo svoje sposobnosti in spretnosti ter spoznavajo še druge umetnosti (glasba, ples, likovna). Razvijajo si pripravljenost za delo, navajajo se na uporabo pripomočkov, recitiranje in deklamiranje. Dramska igra in lutkovna predstava naj bi otroka zabavali, učili primerne vedenja in pripomogli k boljšemu vsestranskemu razvoju. S tem namenom se olajšajo razumevanje in izražanje, spodbujanje k domišljiji in otrokovo samostojno verbalno izražanje.

Lutka je element sodobne umetnosti, ki se zaveda svojih resnic, pravil in obvez. Iz mrtvega materiala lahko izdelamo lutko, ki oživi in zaživi kot fantazija v resničnem svetu. Nedvomno je lutka neki poseben čar, ki ne privlači samo otrok, ampak tudi odrasle. Pri nas smo začeli uvajati gledališke pedagogike v učno-vzgojni proces, kamor spada lutkarstvo, ampak to prevzemajo odrasli poklicni in nepoklicni igralci ter gledališke in lutkovne skupine. Novi šolski programi se vedno bolj nagibajo k uporabi dramske in gledališke tehnike v vzgojno-izobraževalnem procesu. Namen šolske lutkovne in gledališke skupine je, da ob spoznavanju osnovnih elementov v tej umetnosti izurimo dobre gledalce, ki bodo spoznali in osvojili umetniška dela na gledališkem področju. Pri tem je zelo pomembna mentorjeva vloga, saj mora najprej v lutko verjeti, da lahko začne,

nato pa upoštevati in prilagajati metode ter naloge starostni skupini otrok in zmožnosti posameznikov. Pozoren mora biti pri izbiranju besedil, da niso prelahka in prav tako ne zahtevna. Vse pogosteje opažamo, da se mentorica sama ali skupaj z otroki loti pisanja besedil in kasneje predstave same. Tako otroci spoznajo, kako se predstava začne, poteka in konča. Na koncu pride do same uprizoritve lutkovne predstave na odru pred občinstvom.

Ko igralcu dodamo lutko, se situacija spremeni ter oder in igra z lutkami oživita. Dobra lutkovna predstava je celovita, ki nastane ob polnem angažiranju vseh sodelujočih. Kadar predstavo gledamo kot gledalec, se moramo v gledališču primerno obnašati.

2 NAMEN

Namen diplomskega dela je teoretično predstaviti, kaj je lutkovna predstava, kako se lotiti lutkovne predstave, kako poteka priprava lutkovne predstave, ki jo pripravljajo ali vzgojitelji v vrtcu ali lutkarji v gledališču za otroke predšolskega obdobja, in kaj vse je potrebno za dobro lutkovno predstavo, ki poteka na različnih prizoriščih. To pa nam pomaga pri boljšem ugotavljanju, spoznavanju in podoživljanju lutke same ter prestav, v katerih nastopajo lutke.

3 CILJI

Zastavili smo si naslednje raziskovalne cilje:

- Preučiti značilnosti lutke in lutkovne predstave.
- Primernost lutkovnih predstav za različna starostna obdobja.
- Skozi študij strokovne literature predstaviti, kako se lotimo lutkovne predstave za otroke in z njimi.
- Predstaviti primer lutkovne predstave za otroke.

4 METODOLOGIJA

4. 1 Raziskovalne metode

V diplomskem delu smo uporabili deskriptivno metodo pedagoškega raziskovanja, kjer opisujemo dejstva in procese. Preučujemo na ravni opisovanja stanja odgovorov na vprašanja.

4. 2 Uporabljeni viri

Uporabili smo primarne in sekundarne vire. Primarni viri so knjige, članki, prispevki in spletna mesta, torej tisti, ki vsebujejo nova izvirna spoznanja, kakšna je razlaga že znanih spoznanj. Sekundarni viri so tisti, ki jih uporabljamo za povzetke, refleksije, sinteze in analize. Ti so po navadi bolj izčrpni, jedrnat in krajši od primarnih virov.

5 TEORETIČNI DEL

5.1 LUTKA

Lutka je simbol, ki ga animator uporablja za uprizoritev lika – človeka. Kot vizualni simbol je lutka stilizacija realnosti: reprezentacija človeštva, edinstven in pretiran značaj, njena čustva in dejanja so pretirana in tako je zmožna ustvariti intenziven intelektualen in čustveni vpliv na občinstvo. lutka ima to moč, da lahko oživi kateri koli predmet, ne glede na njegovo voljo, in tako predstavi svoje modrosti, težave in zanimivosti (Zapiski s predavanj, Didaktika lutkovno-gledališke vzgoje, 2017).

Lahko jo definiramo kot gledališki, snovni odrski lik, ki predstavlja dramski lik in je voden posredno ali neposredno s pomočjo animatorja, igralca oziroma lutkarja. Tako imajo lutke prednost pred živimi igralci. Torej je lutka kot gibljiv kip, ki je napolnjen z dušo, ki jo uporablja igralec za uprizoritev lika. Sodobnejša sistematika pojasnjuje stare izraze, kot je simbol, z novim, kot na primer: lutka je nekaj, kar stoji namesto nečesa drugega, kar predstavlja. lutka pa ni znak dramskega igralca, ampak je glavno izrazno sredstvo lutkovnega gledališča (Trefalt, 1993).

Lutka je umetno izdelana figura, ki v večini primerov predstavlja osebo ali žival, te pa so uporabljene v okviru lutkovnega gledališča. Glavna značilnost lutk je, da morajo premagati svoje nepremično stanje v stanje premikanja, ki jih premika človeška sila. Človek posodi svojo energijo lutki, da lahko odigra svojo vlogo na odrskem prostoru, ki je namenjen igranju pred občinstvom (Jurkowski, 1998).

Material, iz katerega je lutka izdelana, da lutki neko plemenitost in že sama po sebi ustvari neko predzgodbo. Predzgodba je za lutko samo in za dušo predstave izrednega pomena. Ko jo uporabimo na sceni, ima svojo posebno energijo in moč. Vsak material daje v predstavo svoj pomen in zgodbo, ki jo je doživel (npr. Les je s seboj prinesel zgodbo iz gozda, saj je tam prej živel. Pogovarjal se je z živalmi, rastlinami, poslušal zvoke narave ipd.). lutka in igralec sta vedno v nekem odnosu, predvsem pa ima veliko moč na sceni, če jo znamo pravilno uporabiti (Lainšček, 1994).

Slika 1: Ročne lutke

5.1.1 Moč lutke

Lutka je magični predmet, ki mu otroci veliko lažje zaupajo, ob kateri se sproščeno pogovarjajo in lažje osvojijo nov prostor. Z lutko lahko počnemo marsikaj, in sicer odkrivamo nove svetove, se z njo naučimo pesmico, z lutko lepo govorimo, obnovimo pravljico, zgodbo ali z malo domišljije z njo celo potujemo. Lutka je torej sredstvo za doseg novih ciljev, za spoznavanje in utrjevanje novih ali nam že znanih spoznanj na različnih področjih (Varl, 1998).

Tako kot lutkarji tudi vzgojitelji verjamejo v moč lutke, saj je v veliko pomoč pri posredovanju vzgojno-izobraževalnih vsebin. Lutka je ena izmed njih (otrok) – z enakimi težavami in strahovi, ima enako željo po igri in jo razume. Čeprav lutka oživi v rokah vzgojiteljice, verjamejo, da je z njimi nova oseba, ki ji zaupajo (Korošec, Majaron, 2002).

Lutko lahko uporabimo tudi kot terapevtsko sredstvo in didaktični pripomoček za osebe s posebnimi potrebami. Zahteva stalen ustvarjalni proces, ki je prilagojen posamezniku ali skupini. V primeru uporabe lutk gre za področje dramske in likovne terapije. Za uporabo lutke pa so potrebna predvsem vera vanjo, tehnična znanja, znanje izdelave in animacije, ki lutki omogoča živost. Izdelava lutke in kasneje lutkovne igre predstavlja možnost učenja, pridobivanje gibalnih spretnosti, komunikacijske in delovne veščine, likovno in glasbeno izražanje, pridobivanje novih znanj ipd. Tako zadovoljujejo svojo potrebo po ustvarjalnosti in dejavnosti. Pri dejavnostih z lutko se razvijajo vztrajnost, samozavest,

natančnost, odgovornost, strpnost do drugih in medsebojna pomoč. Predvsem pa se otroci ob delu sprostijo, razživijo in razvedrijo (Brezničar idr., 2014).

Kot vemo, lutka oživi s pomočjo animatorja. Pa vendar tudi govori? Seveda, tudi lutka govori s svojo lutkovnostjo, ki jo določajo tehnologija, material, oblika, barva, v odnosu z igralcem in njenim načinom gibanja. Govor pa ji je podtaknjen (Majaron, 2017).

5.1.2 Lutkovne tehnike in značilnosti

Igra z lutko je umetnost, ki je posvečena predvsem mladini in otrokom. Vsaka lutka je izdelana za določeno vlogo in ima veliko prednosti. Lutko lahko izdelamo na različne načine. Lahko je pritlikava, velika, suha, debelejša, takšna, kakor jo zahteva igra sama. Izdelana je tudi iz različnih snovi in odpadnih materialov (blago, karton, papir, les, stiropor itd.).

Nekoč so lutke upodobili s skicami in risbami. Tako so lutkam dodali obrtne in industrijske predmete ter materiale. Prevladovala je črna risba, ki je omogočala preprost prenos razmerij s skice na povečano podlogo za izdelavo lutke. Skice so ustvarjali s tušem ali z materiali, ki so jih uporabili pri kasnejši izdelavi lutk. Pri risanju je pomembno, da soustvarja in upošteva materiale za določene gibe lutke, ki jih bo izvajala (Demšar, 1998).

Najprimernejše lutkovne tehnike za igre z otroki so (Lutkovna gledališka vzgoja, 2016):

- prstne lutke,
- ročne lutke,
- ploske lutke,
- senčne lutke,
- lutke na palici,
- maske in
- marionete.

5.1.2.1 Prstne lutke

Prstne igre so eno izmed prvih srečanj otroka z umetnostjo. Igra s prsti in rimami sodi že v same prazčetke osebne in gledališke izkušnje ter pripada tistim igram, ki povezujejo simbolične in senzomotorične igre iz zgodnjega otroštva. Primerna je za predšolske otroke z manjšim številom gledalcev. Vodene so od spodaj navzgor ali obratno, so enostavne za izdelavo ter imajo hitre in energične gibe (Zapiski s predavanj, 2016).

Za spodbujanje otroške ustvarjalnosti so prstne lutke primerne za otroke pri razvijanju govora ter lajšajo komunikacijo med otrokom in odraslim. Izdelamo jih lahko iz različnih materialov, kot so blago, volna, pena, papir, zamaški, vrvica ali pa si enostavno na prste narišemo obraz in lase, dodamo še oblekico in prstna lutka je nared.

Slika 2: Prstne lutke

5.1.2.2 Ročne lutke

Ročne lutke so vodene od spodaj navzgor in so namenjene najmlajšim igralcem. Predstavljajo didaktično sredstvo za spodbujanje govora in razvijanje motoričnih spretnosti. Ob izdelovanju lutk razvijajo ustvarjalne sposobnosti in izgubijo strah.

Otroci se z lutko poistovetijo, pogovarjajo in skupaj odplujejo v svet domišljije (Pernarčič, 2008).

Ročna lutka je tista, ki si jo nataknejo na roko, natančneje na dlan. Najznačilnejša oblika je ta, kjer kazalec uporabimo za premikanje glave, palec in sredinec oziroma mezinec pa so lutkine roke (Trefalt, 1993). Torej jo vodimo s premikanjem prstov, dlani in cele roke. Naša dlan je njeno težišče in tako hitro vplivamo na kretnje in premike. Ta lutka ima dva sestavna dela, in sicer glavo in trup, ki je lutkina obleka. Paziti moramo, da ni prevelika, saj je naša dlan potem ne obvlada. Zaradi svoje majhnosti je bolj priročna, saj zahteva manjši prostor in veliko komunicira z gledalci. Zanimiva je zaradi tega, ker ima majhen trup, še posebej pa roke v primerjavi z glavo, ki je veliko večja (Varl, 1997).

Ročna lutka je tipično ljudska lutka. Včasih so jo uporabljali predvsem na sejmskih zabavah, s kratkimi prizori, kjer so si predstavo ogledali mimoidoči. Lutkar je s preprostim besedilom in dejanji pritegnil ljudi k zadovoljstvu in zabavi (Kuret, 1995).

Z ročnimi lutkami je treba igro improvizirati. Ta pa potrebuje nekaj opornih točk iz dejanj, ki so določena. Z ročno lutko se že vrsto let uresničuje sen nešteti gledališčnikov, in sicer motiviranje in sodelovanje gledalcev. Lutkar se z njimi pogovarja, jih sprašuje, prosi za pomoč. Pri tem pa igro izpelje tako, kot si jo je zamislil (prav tam).

Slika 3: Ročne lutke

5.1.2.3 Ploske lutke

Ploske lutke uvrščamo med lutke, vodene od spodaj navzgor. Izdelane so iz lepenk, kovine ali lesenih plošč. So dvodimenzionalne in so precej zahtevne, saj je treba pri vsaki uprizoritvi uporabiti več dvojnikov, ker je narejena enostransko in se lahko premika samo levo in desno. Od ustvarjalcev zahteva, da se dogovorijo za natančna gibanja, komunikacijo, prehode lutk (Trefalt, 1993).

Pri ploski lutki je pomembno še to, da lutka ne more igrati z rekviziti. Lutke si zelo hitro lahko izdelamo sami, vendar v zgodbi, ki jo igramo, lahko hitro spoznamo, da moramo nekaj prinesiti ali odnesti. Tudi te rekvizite moramo izdelati plosko, kot je ploska lutka, na posebnem vodilu. V vrtcu je najenostavnejša lutka takšna, da si jo nataknemo kar na prst (Varl, 1997).

Slika 4: Ploske lutke

5.1.2.4 Senčne lutke

Senčne lutke so predhodnica ploskih lutk. Večinoma so bile oblikovane kot stoječe figure, vodene na dolgi palici. Prihajajo z Daljnega vzhoda in so se kasneje razširile po svetu. Ustanovljene so bile iz prosojne bivolje kože in obarvane z naravnimi barvili (Varl, 1997).

Vodene so od zadaj. Glavni odrski prostor pa je platno, ki je z zadnje strani osvetljeno. Senčna lutka za platnom je vidna kot senca, ki jo povzroča svetloba. Oponaša senco predmeta in ne predmeta samega. Pri igri s senčnimi lutkami ne gledamo njihove igre, temveč le igro lutkovnih senc (Županić Benić, 2009).

Slika 5: Senčne lutke

5.1.2.5 Lutke na palici

Dandanes ta tip lutke pogosto uporabljajo v svetu. Pri nas je priljubljena predvsem pri profesionalnih lutkarjih. Razvile so se iz javajk, ki so jih lutkarji nosili na glavi. Lutka se je premikala kot lutkarjeva glava, v rokah pa je držal palici, ki sta vodili roki (Trefalt, 1993).

Lutka na palici je lahko z vodili ali brez dodatnih vodil. Vsak predmet, ki ga natakemo na palico, je lahko lutka. Naredimo jim enostavne kostume, dodamo roke in noge, ki prosto bingljajo sem in tja. Lutka z vodili ali javajka je vodena od spodaj navzgor, in je zelo atraktivna, elegantna ter odločna in natančna v gibanju. Lutkar vodi lutko tako, da z eno roko drži za glavo, na kateri ima zadaj obesek oziroma držalo, z drugo roko pa animira in vodi lutkini roki (Zapiski s predavanj, 2016).

Lutka na palici brez vodil je primerna za otroke, ki obiskujejo vrtec. Lutke z vodili pa so bolj primerne za osnovnošolske otroke, saj so težje za izdelavo.

Slika 6: Lutke na palici

5.1.2.6 Maske

Maska je skrivnosten odraz človekove nuje, da se skrije in pretvarja za nekoga drugega. Je pa likovni izdelek, ki postane živ s človeško energijo. Prav vsi se radi našemimo in preoblačimo, predvsem v času pustovanja. Otroci se že zgodaj preoblačijo v mamine obleke in čevlje, zelo radi pa izdelujejo maske, predvsem take, v katerih jih nihče ne prepozna (Varl, 1998).

Najpogosteje jih izdelamo tako, da napihnemo balon, ki ga prelepimo z manjšimi trakovi časopisnega papirja. Počakamo, da se posuši in balon odstranimo. Masko še prebarvamo, izrežemo oči in usta ter dodamo še dodatke, kot so lasje, trakovi, ušesa, pentlja ipd.

Slika 7: Maske

5.1.2.7 Marionete

Ta vrsta lutke je zelo priljubljena in tudi najstarejša vrsta tehnike lutk. Te so zelo zahtevne in primernejše za starejše otroke. Vse bistvene lastnosti so skrite v tehnološki posebnosti (Golub, 2003).

Marionete so lutke, vodene od zgoraj navzdol. Nekatere so vodene na nitkah, druge pa na žici. Zaradi teh so gibi bolj mehki, počasni in nenadzorovani. S težavo obvladujejo rekvizite, zato jih večinoma uporabljajo le simbolno. Če pa hočemo dodati še energičnost, je lutka videti kot opletajoči kos lesa, zato pa je potrebno veliko vaje (Trefalt, 1993).

Čeprav izdelava sploh ni tako težka, bi se jo lahko prav tako lotili tudi v vrtcih. Otroci so iznajdljivi, pa vendar vztrajni pri takšnih in drugačnih nalogah, ki so za njih še posebej zanimive. S tem, ko otrok izdeluje lutko, kasneje pa se z njo giblje, doseže veliko ciljev in novih spoznanj (Borota idr., 2006).

Slika 8: Marionete

5.1.3 Izdelava lutke

Narediti lutko je ustvarjalno dejanje. Narisati in izrezati je treba dele telesa iz poljubnega materiala, jo sestaviti in potem z njo odigrati. Vdahniti ji moramo življenje, prav takšno, kot ga želimo. Lutka pa je seveda izdelana za določeno vlogo. Pri izdelavi lutk gre predvsem za likovno in dramsko področje. Spodbuja kognitivne in motorične spretnosti, igro vlog in komuniciranje, s tem pa odpravljamo in rešujemo težave in otroke motiviramo (Varl, 1998).

Pri lutkah in njihovi izdelavi se naprej srečamo z osnovnimi pojmi, kot so lutkovna tehnika (ročna lutka, ploska lutka, lutka na palici ...), material (les, pena, blago ...) in likovnost (ljubkost, realističnost ...). Vse te se med seboj tesno povezujejo.

Najprej si delo organiziramo glede na okoliščine, zmožnosti in ovire ter določimo lutkovno tehniko in izbor materiala. Izbor materiala je velikokrat vezan na sredstva in čas. V vrtcu po navadi izbiramo lažje dostopni material, ki je preprost za izdelavo. V vrtcu lutka služi kot pripomoček pri vsakdanjem delu. Pri izboru materiala moramo upoštevati osebnost lutke, saj če je lutka prijazna, ljubka,

izbiramo mehek in topel material. Kadar pa je hudobna, izbiramo med grobim in hladnim materialom. Ko je lutka likovno obdelana, lahko govorimo o lutkovni animaciji, torej lutko oživimo. To pa je odvisno od igre, domišljije in okolja (Brezničar idr., 2014).

Slika 9: Izdelovanje ročnih lutk

Primer izdelave ročne lutke:

Ročna lutka je tista, ki si jo natakne na roko. Najprej si zamislimo, kakšna bo sploh lutka, ali bo suha ali debela, visoka ali nizka ipd. Mi smo si zamislili deklico Laro, ki bo suha, visoka deklica z dvema čopkoma in dolgo oblekico. Najprej oblikujemo glavo iz mehkejše gobe. Nanjo nalepimo ali prišijemo daljše vrvice (volno), ki bodo predstavljale lase in naredimo dva čopa. Kasneje lahko pričesko uredimo tudi drugače. Nalepimo še oči, nos in dodamo na vsako stran glave še uho. Deklica bo brez ust, saj bo ob otroku lahko takšne volje, kakor bo on sam. Torej, če bo otrok slabe volje, bo tudi deklica žalostna. Če pa bo otrok vesel, bo prav tako vesela tudi lutka. Iz rdečega blaga izrežemo oblekico v obliki črke T in seveda tako široko, da bo skozi šla naša roka. Likovno jo obdelamo, jo zašijemo in pritrdimo na vrat glave. Okoli pasu dodamo še belo pentljo. Tako je lutka nared za igro. Potrebujemo še samo animatorja, da Lara oživi in zaživi.

5.1.4 Zgodovina lutke in lutkarstva

Lutkarstvo je način dojemanja sveta in njegovih pojavov, spopadov in uspehov ter je izraz posebne vere v človeka. Ima neizmerno možnosti pri izboru načina animacij.

Prve lutke so nastale kot idoli na začetku najstarejših civilizacij. Bile so izraz človeštva po obvladovanju ustvarjalne sile. Pozneje so postale liki določenih resničnih ali umišljenih bitij in tako postale lastniki njihove sile (Ljubič, 1954).

Veliko ljudi verjame, da se je lutka razvila iz otroških igrač. Prvi začetki segajo v pripovedovanje izvora lutk skozi pesništvo. Na splošno velja, da sta se lutka in gledališče rodila v Grčiji iz obrednega čaščenja. Lutka torej izvira iz verske figure, ki se je preoblikovala v igralca in počasi postala posvetna lutka. Kasneje se je lutka pojavila in razvila po svetu. Na različna ljudstva ali plemena so lutke vplivale drugače. Nekateri so jih imeli za čarobna bitja, drugi pa za raznorazne obrede in čaščenja ter običaje. Skozi leta in leta, ko se je spremenila tudi kultura, se je lutkarstvo uvrstilo v umetnost z igrami, ki so jih uprizarjali na odrih in v gledališčih (Jurkowski, 1998).

Lutke so sorazmerno mlado področje znanstvenega preučevanja. Prva knjiga naj bi se pojavila v sredini 19. stoletja. Velik vtis so pustile pri pesnikih, ki so v lutkovnih igrah odkrili bogat vir metafor. Nanje so sicer gledali kot na manj pomembno vrsto zabave za nižje sloje. Lutkarstvo se je nato pojavilo v različnih slojih in šele pozneje postalo vir ljudskega razvedrila. V obdobju romanticizma so se stvari spremenile in tako se je lutkarstvo dvignilo nad obzorja. Na koncu pa so odkrili, da so lutke primerno orodje in so jih za svoje namene uporabili pri vzgoji s pomočjo te umetnosti (prav tam).

Gledališče so v 19. stoletju poimenovali kraj za zabavo in najbolj priljubljene so bile grške igre z glasbo. Za osvetljavo pa so uporabili sveče in ogenj. Šele kasneje, konec 19. stoletja, so plinsko razsvetljavo zamenjali za električno. Večina dram je bila napisana v liriki, kasneje pa je prešla v prozo in posamezno dramo. Dve izmed evropskih dežel z bogato lutkovno tradicijo sta Avstrija in Češka. Veliko ljudi je tam doktoriralo, eden izmed njih je Slovenec dr. Ivan Lah, ki je lutkarstvo pripeljal k nam. Začela so se sodelovanja in ustanavljanja na področju lutkarstva (Loboda, 2011).

5.1.4.1 Lutkarstvo na Slovenskem

Lutkovna umetnost spada med najstarejše človeške izraze kulture. Lutkovno gledališče je najstarejša in istočasno sodobna, smešna in resna vrsta umetnosti. Svojo čarobnost je ohranila še do danes. Lutkarstvo je posebna vrsta oziroma zvrst gledališča, na sceni pa je lutka kot predmet, ki mu življenje vdahne lutkar sam. Lutkarstvo je ena izmed najstarejših oblik ustvarjalnega izražanja. Za začetnika lutk in lutkovne dejavnosti v Sloveniji lahko štejemo Milana Klemenčiča. Na začetku 20. stoletja je na svojem domu izdelal lutke, sceno in oder ter uprizoril lutkovno predstavo. Kasneje, kmalu pred drugo svetovno vojno, je bilo ustanovljeno lutkovno gledališče, in sicer v Ljubljani. Po drugi svetovni vojni je nastalo t. i. poklicno gledališče, v katerem so delovala samosvoja umetniška izražanja. Tako se je lutkovna umetnost dvignila na svetovno raven. Od leta 1974 poklicno gledališče deluje tudi v Mariboru (Mlakar Adamič, 2007).

Slovenci se ne moremo pohvaliti z bogato lutkovno zgodovino. Lutkarstvo in njene posebne oblike so se pojavili v času 15. stoletja, torej v času turških vpadov. Lutke predstavljajo spominske drobce iz otroštva, neke vrste zgodovinsko obdobje posameznikovega razvoja. Za rojstvo slovenskega lutkarstva in celotno otroštvo lutkarstva je odgovoren že omenjeni Milan Klemenčič. Prva lutkovna predstava na slovenskih tleh je bila decembra 1910, ki je načrtovala pot lutkovne umetnosti. Kasneje je s svojim gledališčem ustvaril še veliko predstav, ki so bile odprte prav za vse. Pa vendar ni edini, ki se je v tistem času ukvarjal z lutkarstvom. Ostalo je še kup skrivnostnih in neznanih lutkarjev, ki so zaradi neopredeljenih pojmov lutkarstva le-to dojemali kot rodbinsko zabavo ob dolgih večerih (Loboda, 2011).

Odkar se je na slovenskih tleh razvilo lutkarstvo, se je razširilo po vsej deželi. V sredini 20. stoletja so začele izhajati prve številke revije *Lutka*, razni članki in knjige o lutkah in lutkarstvu. Tudi v Hrastniku so ustanovili dva oddelka s šivalnico in krojaštvom. Izdelali so veliko takšnih in drugačnih lutk. Ustvarili so lutkovne odre in začeli z uprizarjanjem lutkovnih predstav. Že v prvi predstavi so tehnično rešili grom, blisk, ogenj, dim ipd. V kratkem času so se tako lutkarji naučili procesa od izbire besedila, zvočne spremljave, skice in izdelave lutke,

scene in kostumov pa vse do izvedbe lutkovne predstave. Kasneje so se predstave množile (Mlakar Adamič, 2007).

Slika 10: Prvo lutkovno gledališče v Ljubljani

5. 2 OTROK IN LUTKA V VRTCU

Z lutko se otrok sreča že zelo zgodaj, če že prej ne, pa v vrtcu. Lutka čarobno vpliva na otroka, zato že v predšolskem obdobju vzgojitelj usmerja k igri z lutkami, saj nas popelje v svet domišljije. Ta proces pa se lahko nadaljuje tudi v osnovni šoli. Da pri otroku sprožimo radovednost do lutke, ga spodbudimo k temu, da je naša vsakodnevna pomočnica in prijateljica ter obiskujemo različne predstave (Korošec, Majaron, 2002).

Za najmlajše otroke lutko predstavimo počasi, s toplino in prijaznostjo. Z njo pripovedujemo zgodbice, pojemo pesmice in se skupaj igramo. V prvem starostnem obdobju otrok ob lutki z zanimanjem spozna in doživi zunanji svet ter samega sebe, prav tako pa obogati svoje izražanje. Ko so otroci že spretnější, lahko z njimi ustvarimo različne lutke iz preprostih materialov. Ponudimo jim tudi že izdelane lutke, ki opazujejo in oponašajo naše gibanje ter si tako naredimo lutkovno predstavo. Pomembno je, da pripovedujemo in uprizarjamo najprej z enostavnimi lutkami in nato stopnjujemo k težjim. Kasneje, v drugi polovici predšolskega obdobja, ko se razvije domišljija in je igre vedno več, so otroci

sposobni sodelovati v lutkovnih dejavnostih, kot so boljše izdelovanje lutk in lutkovne predstave (Latshaw, 1978).

Z lutkami lahko ustvarjaš samo, če vanje zares verjameš. Moraš jo imeti rad in samo s pravo vero se prepustimo navdihu, čaru oživljanja, veselju do lutke.

Slika 11: Otroci in lutke

Otroci ob igri z lutko (Zapiski s predavanj, 2016):

- razvija domišljijo,
- razvija in krepi svojo samopodobo in samozavest,
- razlikuje med fantazijo in realnostjo,
- razvija svoje ustvarjalne sposobnosti,
- oblikuje in gradi socialne veščine,
- se razvija na govornem področju,
- rešuje konflikte,
- izraža svoja čustva in doživetja.

5.2.1 Tehnike uporabe lutke v vrtcu

V vrtcu lahko uporabljamo šest različnih dejavnosti, tehnik z lutko (Hunt in Renefro, 1982), in sicer:

- spontano igra z lutko,
- pogovor skozi lutko,
- pripovedovanje z lutko,
- dramatizacijo z lutko,
- izdelavo lutke in
- učenje skozi lutko.

Slika 12: Uporaba lutke v vrtcu

5.2.1.1 Spontana igra z lutko

Vzgoja v predšolskem obdobju temelji na igri, ki je otrokovo učno sredstvo in njegov življenjski slog. Igro opredeljujemo kot svobodno in spontano, ob kateri se otrok sprosti. Spontana igra je preprosta oblika lutkarstva, ki se zgodi seveda spontano, ne da bi vanjo posegali odrasli. Pri tej igri se otroci ukvarjajo še z

domišljjsko, dramsko in simbolno igro ter igro vlog. Otroci so sproščeni in svobodni z lutko, saj nimajo omejitev (Hunt in Renefro, 1982).

Da otroke popeljemo v umetnost lutkarstva, ustvarimo lutkovni kotiček. Pripravimo prostor v kotu igralnice, kjer lahko otroci spontano izdelujejo lutke in se z njimi igrajo (Zapiski s predavanj, 2016).

5.2.1.2 Pogovarjanje skozi lutko

Pogovor temelji na socialnem in čustvenem razvoju otroka. Pomembno je, da se otrok z lutko spozna in z njo razvije in lutka mu lahko pri tem zelo pomaga. Izbiramo pa takšne, da so otrokom prijazne tako na pogled kot tudi na dotik. Lutka kot prijateljica otroku pomaga razvijati sposobnosti verbalnega izražanja misli in čustev. Tako med otrokom in lutko nastane dialog. Ker je lutka dobra poslušalka, postane nova, močnejša avtoriteta, saj ji lahko zaupa in z njo odpravlja nesporazume (Korošec in Majaron, 2006).

5.2.1.3 Pripovedovanje skozi lutko

Prek lutke lahko pripovedujemo zgodbo in tako otrokom pričramo čarobni svet, ki je bolj zanimiv, in lutko predstavimo z drugačnega zornega kota. Lutka s svojim gibanjem, zunanjim videzom in tonom otroke pritegne k poslušanju in pripovedovanju. Ob tem pa otroci izražajo svoja čustva ter misli, ustvarjajo domišljijo in z lutko igrajo, pripovedujejo svojo zgodbo (Hunt in Renefro, 1982).

5.2.1.4 Dramatizacija z lutko

Metodo dramatizacije z lutko uporabljamo v vrtcu pri pripravi različnih prizorov in dramskih iger z lutko, ki jo vodi odrasla oseba. Otroci pa sodelujejo s tem, da podajajo razne ideje ter se dejavno in ustvarjalno vključujejo v dejavnost. Pri sami izdelavi dramatizacije je potrebno veliko truda in spoznavanja, da predstava na koncu uspe. Predstavo prizorov pa otroci uprizorijo pred svojimi vrstniki ali pred drugimi skupinami (Korošec in Majaron, 2006).

5.2.1.5 Izdelava lutke

Izdelava lutke je umetnost in ustvarjanje nove podobe, novega izdelka. Otroka pustimo in ga ne omejujemo, da se svobodno izraža. Tako otrok razvija fino motoriko in ročne spretnosti, razvija koordinacijo in razume, kaj ustvarja in kako to uporabimo. V igralnici uredimo prostor in se nagibamo k enostavnemu izdelovanju. Pri sami izdelavi se izogibamo šablonam in otroke motiviramo z otrokovim lastnim izražanjem ter smo mu v oporo. Ponudimo jim različne vrste materialov, tako da imajo svobodno izbiro. Ko vrednotimo izdelke, jih pohvalimo za trud, saj pri ustvarjanju ni napačnih poti in je vsaka posebna na svoj način (Zapiski s predavanj, 2016).

5.2.1.6 Učenje skozi lutko

Različne tehnike in metode so vzgojiteljem v vrtcih v pomoč pri doseganju ciljev, pripomorejo k boljši motivaciji, razumevanju in lutka je pri tem odličen pripomoček. Otroci si ob dodatni spodbudi lažje zapolnijo stvari in za še boljši učinek jih kasneje tudi sami izkusijo. Spoznavno področje se pri otroku vseskozi razvija in spreminja ter tako spoznava nove poti in bogati svoj razvoj (Korošec in Majaron, 2006).

5.2.2 Vloga vzgojitelja

Vzgojitelj otroku omogoči spoznavanje številnih in različnih sredstev na vseh področjih umetnosti. Poskrbi, da otrok spoznava, se izrazi in izkusi v umetniških zvrsteh ter mu omogoči, da je ustvarjalec, poslušalec in gledalec. Vzgojitelj ustvarja prijazno vzdušje medsebojnega zaupanja, s čimer otroka spodbuja k odprtosti in želji po izražanju. Varen in svoboden otrok razvija svoje potenciale na svoj način. Budno opazuje otroka pri odzivanju na srečanja z umetnostjo in igro, saj ga tako tudi spoznava in si videno zabeleži. Pomembno je, da ga podpira in spodbuja k individualnemu ustvarjanju in ustvarjanju v skupini, v različnih dejavnostih in okoljih (Bahovec, 2013).

Vzgojiteljica ima izredno močan vpliv na otroke, saj z njimi preživi večino časa. Njena vloga je ključnega pomena pri sodelovanju z otrokom. Pozna vse njegove sposobnosti, spretnosti in značilnosti, vzgojitelj pa ga pri raznih dejavnostih še izpopolnjuje, razvija in uči. Vemo, da je otroke najboljše in najlažje motivirati z

lutko, da zmanjšamo strah pred nastopanjem. Tako jih spodbujamo, da sami skupaj ustvarimo predstavo. Pomembno je, da se vzgojitelj zaveda, da se z lutko in drugimi gledališkimi dejavnostmi lahko izkaže ne glede na intelektualne, verbalne in komunikacijske sposobnosti, ki se ob taki dejavnosti razvijajo. Otroku pustimo čas in prostor, da lahko eksperimentira in raziskuje. Za lažjo predstavo se pogovorimo o pravilih in si ogledamo nekaj predstav v lutkovnem gledališču (Korošec in Majaron, 2002).

Pri vzgoji otrok z lutko so pomembne tri najpomembnejše funkcije, in sicer: Lutke morajo zabavati, uporabljajo se kot vzgojno sredstvo in služijo kot terapevtsko sredstvo (Šinko, 2008).

5.3 LUTKOVNA PREDSTAVA IN GLEDALIŠČE

Lutkovna predstava, ki poteka v gledališču, je delo večjega števila ljudi, ki med seboj sodelujejo, ustvarjajo in opravljajo svoje naloge. Najprej nekdo napiše besedilo in zgodbo. V poklicnem lutkovnem gledališču se pogovor začne z režiserjem in likovnikom o glavnih junakih igre. Ideje za lutke, sceno in kostume prevzame likovnik, ki jih skrbno izdelava. Medtem pa ima režiser nekaj bralnih vaj z igralci, lutkarji. Sledi vaja z lutkami, ko mojstri izdelajo lutke, kasneje pa še vaje ob sceni. Nato potekajo še vaje z manjšimi spremembami ali popravki in šele za tem se začne resno delo. Režiser jih čez celotno pripravo usmerja, vodi in spodbuja, da bo končni izdelek popoln. Tako kot za krajše je tudi za daljše uprizoritve potrebno dosti vaj in priprav, da predstava lahko uspe (Vogelnik, 2012).

Dobra lutkovna predstava za mlade gledalce je celovita umetniška stvaritev. Nastane le ob popolnem angažiranju vseh sodelujočih pri oblikovanju sporočila, ki ga mladi gledalec doživi bolj čustveno kot razumno. Mlad človek, ki je deležen ustvarjalnega procesa, bo kasneje v življenju bolj ustvarjalen, poln bo domislic, dojel bo povezave in pomenske sklope, znal bo ceniti svoje delo in delo drugih ipd. Dobra predstava v otroku sproži vznemirjenje in ustvarjalnost. Tako doživetje predstavijo vzgojiteljice, gostujoča lutkovna skupina ali obisk lutkovnega gledališča. Tam se spoznajo s prostorom, vstopnicami, garderobo in na koncu z dvorano z odrom (Korošec in Majaron, 2009).

Osnovna lutkarska pravila (Vogelnik, 2012, str. 38) so naslednja:

- lutka mora biti vedno med igralcem in gledalcem,
- lutkarji med predstavo gledajo samo lutko, saj tako lutka bolj zažari,
- kadar se dve lutki pogovarjata, je tista, ki ne govori, pri miru in posluša, tista, ki govori, pa miga in je obrnjena napol h gledalcem in napol k lutki,
- lutkar govori v gestah ali kretnjah (ena poved, ena kretnja),
- preden lutka spregovori, vdihne, torej naredi mali pregib v nasprotno smer, konča govor sočasno z gibom,
- pri vajah si pomagamo z zrcalom, kasneje lahko še snemamo ter si pogledamo svoje napake in uspehe.

5.3.1 Gledališče

Gledališče je področje umetnosti in prostor za uprizarjanje predstav, ki se ukvarja z igranjem zgodb pred občinstvom s pomočjo govora, plesa, glasbe in giba. Gledališče je torej simbolno sporočanje in komunikacija, v njem pa nastopajo lutke in lutkarji. To je ena izmed najbogatejših stvari, ki jo imamo (Majaron, 2017).

Gledališče v samem jedru določa udejanjenje, izvedbo, gesto in dogodek. Že od samega začetka temelji na treh elementih, lutkovni igri (misel), odru (predstava) in na občinstvu (gledalci). Če en od teh treh elementov manjka, ne moremo več govoriti o gledališču (Šinko, 2008).

Področje gledališča je sodobna oblika otrokove ustvarjalnosti. Ko govorimo o gledališču z igralcem, ugotovimo, da gre za neposredno komunikacijo med igralcem in občinstvom. Ko pa govorimo o lutkovnem gledališču, spoznamo, da igralec komunicira z občinstvom prek svojega posrednika, in to je LUTKA (Majaron, 2017).

5.3.1.1 Gledališki prostor

Pod pojmom gledališki prostor si predstavljamo oder in dvorano, kjer nastopajo igralci in lutke ter je prvi element uprizoritve. Gledališki prostor je prostor, ki je namenjen tako nastopajočim kot tudi gledalcem, kjer se odvija predstava. Lahko je v stavbi ali zunaj nje, predstavljata pa ga oder in dvorana. Obstajajo najrazličnejši načini in oblike prostorov, to pa je odvisno od tega, kakšna sta predstava in uprizoritev. Na podlagi zgodbe oziroma predstave se prilagodijo tehnične posebnosti uprizoritve (Trefalt, 1993).

ODER je kot svet v malem in je tisti prostor gledališke stavbe, ki je namenjen nastopajočim gledališke predstave. Oder je sestavljen iz zaodrja, odrske odprtine, predodrja in glavnega odra. Odrska odprtina razdeljuje oder od dvorane, na njej pa visi zavesa. Predodrje je del odra, ki se skozi odrsko odprtino razteza v dvorano. Ta prostor se v večini uporablja za orkester. Zaodrje gledalcem ni vidno in je razdeljeno na levi, desni ali zadnji del odra. Za njim so skriti s pomočjo zaves, scene. Odrski prostor predstavlja širši zorni kot gledalca. Dogajanje na odru mora biti aranžirano tako, da se vidijo vse ključne situacije (Trefalt, 1993).

Oder se mora ujeti z lutko stilno in oblikovno tako, da nam ustreza. Velikost in oblika pa sta odvisni od namena in od vrste lutk. Oder je lahko improviziran, stalen ali mobilen, kar je najboljše. Narejen je iz lahkih materialov, pri čemer pazimo na barvo in obliko, da oder ali lutka ne bi izstopala ali se v njej izgubila. Paziti pa moramo, da je lutka tista, ki je glavna in je v središču pozornosti (Golub, 2003).

Oder je kot prostor, kjer si odrasli in z njimi otroci izmenjujejo ideje, izkušnje, pridobivajo znanja in se tako marsikaj naučijo. Otroci tako opazujejo, kako se odrasli vživijo v igro oziroma lik, ki ga igrajo. Čeprav se tega še ne zavedajo prav dobro, pa to otroci sami samodejno izvedejo zgodaj v otroštvu s t. i. igro vlog (Antič in Komljanc, 2017).

Dramsko-odrske situacije lutkar uprizarja z gesto lutke, ta pa je posrednik napisane lutkovne igre, njenih notranjih, velikokrat skritih vsebin. To poudarja tudi likovna oblika lutke, poleg drugih odrskih dejavnikov (igra, glasba, svetloba) (Šinko, 2008).

DVORANA je zelo pomemben dejavnik pri nastajanju uprizoritve. Od nje so odvisni način predstave, velikost lutk in scene, možnosti uporabe živega igralca pred sceno itd. Dvorana je prostor, ki je po večini namenjena igralcem. Poznamo okrogle, polkrožne, sodobne večnamenske in spremenljive dvorane. Okrogle dvorane so tiste, kjer so gledalci razporejeni okrog odra, ki je na sredini. Polkrožne so znane še iz grških in rimskih gledališč in jih imenujemo amfiteatri. Amfiteater je postavljen v polkrog pred odrom. Zadnja dvorana je dvorana, ki služi predvsem raziskovalnim in eksperimentalnim gledališkim projektom (prav tam).

Slika 13: Gledališče

5.3.1.2 Lutkovno gledališče

»Gledališče je čarobno, lutkovno gledališče pa je magično« (Majaron, 2017, str. 326).

Lutkovno gledališče je samostojna veja gledališke umetnosti zaradi tega, ker živi izvajalec, ki je pod, nad ali za odrom, omogoča neživemu predmetu – lutki, da z njegovo pomočjo igra pred občinstvom. Razvoj le-tega pa je preoblikoval odrski lutkovni prostor. V sebi združuje likovnost, dramskost, glasbo, animacijo, filmskost ipd. Pa vendar si je z izkušnjami ustvarila nov umetniški jezik. Za osnovo si je vzela oživljanje mrtvih snovi s pomočjo lutkovne iluzije, kar pa moramo dobro poznati, preden lahko začnemo (Trefalt, 1993).

Prvo gledališče in lutka smo mi sami. Lutkovno gledališče je poseben nadrealen svet, svet sanj in hrepenenj. V njem ima posebno mesto lutkovni oder. Najtežjo nalogo pri vsem tem ima režiser, ki se mora držati pravila, da mu med otroka in igralca uspe vriniti lutko ter vdahnuti njeno osebnost. Lutkar tako globoko v sebi nosi »otroka« (Emeršič, 2004).

Sodobno lutkovno gledališče je razumljivo otrokom po razvidnosti sporočilnih elementov. Tu igralci ustvarjajo za najmlajše ali ustvarjajo z njimi. Otroke navajajo na ustvarjalen način mišljenja in jih spodbudijo k izražanju (Majaron, 2017).

Lutkovna gledališča so tista, kjer lutke prebivajo v dlani. Lutke so naši prsti, ki so na takšen ali drugačen način maskirani in kostumirani. Včasih so te vodene na palicah, nitkah. Narejene so iz različnih materialov in imajo vse enako funkcijo – oživeti in zaživeti. Gre za igro vlog med lutko in gledalcem, ki je odlična pot do razvoja vseh socialnih veščin, izražanja, komuniciranja in nastopanja (Sitar, 2001).

Osnovna razlika med katero koli zvrstjo gledališča in lutkovnim gledališčem je ta, da človek ni tisti, ki govori, pleše, se giblje, ampak je to lutka, ki je simbol človeka, mrtev predmet, ki ga človek oživi (Šinko, 2008).

Gledališče za najmlajše:

Majhni otroci v veliki meri živijo v »magičnem« svetu, kjer je vse mogoče. Gledališka izkušnja, izkušnja pripovedovanja, vključevanje gibanja in oživljanja predmetov v ustvarjalno in simbolno igro je za otroka ključnega pomena. Lutka pri tem vpliva in krepi otrokovo čutenje in socialne veščine. Pomembno je predvsem to, da je treba biti z otrokom, z njim ustvarjati in se kakovostno družiti. Tako mu omogočamo, da se otrok preizkusi in doživi iluzijo ter pomaga ustvariti njegov svet. Z vključevanjem gledališča in lutk v otrokovo dejavno in domišljijско igro otroku po eni strani omogočamo izkušnje, da odkriva in spoznava, po drugi strani pa mu neposredno približujemo njegov kulturni okvir. S tem mu omogočimo, da raste, zori in podoživi svoja znanja, s katerimi mu bo lažje postati samostojna in enkratna oseba (Cvetko, 2010).

5.4 PRIPRAVA IN POTEK LUTKOVNE PREDSTAVE

Poznavanje lutkovne umetnosti jemljemo zelo resno. Obvladovati je treba večino animacije različnih lutk, poznati do podrobnosti njihovo sestavljenost in tehnologijo izdelave ter hkrati poznati vse elemente gledališča, ki sodijo k ustvarjanju lutkovne predstave. To pa je predpogoj za ustvarjanje. Pri tem je pomembna predvsem še domišljija lutkarja, zato lutkovno predstavo skrbno in natančno pripravimo (Lainšček, 1994).

Pred začetkom ima režiser na razpolago veliko vrst lutk in njihove kombinacije. Zaveda se, da ima vsaka lutka svoj prostor na odru. Z lutko pa zavzema prostor tudi igralec, ki je njen partner. Vsak od njiju ima odrsko življenje in vsak po svoje komunicira z občinstvom. Torej lutka vodi igralec/animator, ki jo kot demiurg oživi. Režiserjeva desna roka je likovnik, ki je obširnejša od kostumografije in scenografije. Pri likovnem jeziku gre za celovito zamisel vseh likovnih komponent predstave, z lutkami – igralci in vseh posebnosti, ki spadajo zraven. Pomemben sodelavec le-teh pa je dramaturg. Vsi skupaj utemeljijo, zakaj uprizoriti določeno besedilo in kaj naj bi bilo njegovo sporočilo. Pri samih vajah je pomembna vera v lutko in kako energijo prenesti z igralca na predmet – lutko. Zelo pomembna dejavnika, za katerima pride uspeh, sta fantazija in domiselnost. Nato se vse skupaj poveže v celoto – lutkovno predstavo (Majaron, 2017).

Slika 14: Lutkovna predstava otrok

Komponente lutkovne predstave (Golob, 2003) so naslednje:

- Izdelava lutke, lutkovne scene – najbolje je, da sami naredimo lutko in sceno, saj vemo, kako in kaj želimo narediti, da se bosta lutka in scena ujemali. Hkrati je to predpriprava za igro in nastop.
- Govor – mora biti logičen, razločen, jasen in govorjen v pravem tempu. Skrbimo, da govor in animacija delujeta hkrati.
- Animacija – vzpostavlja stik s publiko in ji posvetimo veliko pozornosti. Z animiranjem predmet oživimo.
- Glasbena in zvočna oprema – je nepogrešljiva. Z njo ustvarimo napeto ali sproščeno vzdušje. Pogosto se uporablja posneta glasba, v vrtcu in šolah pa živa, saj vsi otroci želijo sodelovati.
- Gledališka osvetljava – pomaga pri preglednosti odrske situacije. Vezana je na sceno, lutke in druge elemente, ki so v središči dogajanja.
- Gledališki oder – prostor, kjer se odvija lutkovna predstava in je namenjen nastopajočim.
- Vaje – ponavljanje prizorov lutkovne predstave na odru z vsemi rekviziti, sceno, kostumi, osvetljavo in glasbo.

Delo poteka kolektivno in s sodelovanjem vseh ustvarjalcev, saj je tako mogoče ustvariti dobro lutkovno predstavo. Vsaka zgodba, predstava ima nauk, s katerim gledalcem nekaj sporoča (Trefalt, 1993).

5.4.1 Kako se lotiti lutkovne predstave?

Za navdih uprizoritve predstave si ogledamo kakšno lutkovno predstavo. Tam lahko dobimo sliko, potek in predstavo o likovni podobi. Odpremo oči in ušesa ter spremljamo dogodke okoli sebe, iz vsakdanjega življenja, kjer lahko dobimo zamisel za svojo predstavo (Štromar in Geč, 2013).

Gledališče dandanes predstavlja obliko simbolnega sporočanja in komunikacije med igralcem in gledalcem. Gledalca izziva, da mogoče opazi svojo nepremišljeno potezo v življenju in s tem spozna nekaj novega. Pomembno je, da

si ustvarjalci pred začetkom odgovorijo na vprašanja. To je pomembno predvsem, kadar se ukvarjamo z otroško predstavo (Majaron, 2017).

Za začetek si zastavimo temo, ki nam ustreza. Torej si ustvarimo osnovno idejo, ki jo želimo predstaviti. Pri tem si lahko pomagamo s štirimi vprašalnicami: kaj, komu, zakaj in kako (Majaron, 2010).

1. S prvo vprašalnico se vprašamo, KAJ želimo narediti. Odločili smo se za lutkovno predstavo in to tudi utemeljimo.
2. Druga vprašalnica je, KOMU bo ta lutkovna predstava namenjena. Predstava je lahko namenjena otrokom, mladini in odraslim. Kadar ustvarjamo predstavo za otroke, mora biti zgodba jasna in razločno zastavljena s preprostimi in enotnimi dramskimi dejanji.
3. Z vprašalnico, ZAKAJ smo se odločili za takšno zgodbo, razmišljamo in razčlenjujemo nauk zgodbe in kaj želimo z njo doseči. Ustvarjalci navadno podcenjujejo dojemljivost otroka in precenjujejo njihovo sposobnost. Fraze »otrokom je to všeč in to je zelo pomembno« so najpogostejše zmote, za katerimi se skrivajo slabosti predstave. Otrokom je najbolj všeč vizualna in zvočna zaznava, ki največ šteje.
4. S četrto vprašalnico, KAKO bo potekala predstava, pa si zamislimo scenarij in potek same predstave. Torej, kakšne bodo lutke, kostumi, scena, glasba, luči, postavitve. Ustvariti je treba dobro vzdušje in delovanje med člani bo boljše. Vsako stvar pa sproti dopolnjujemo in nadgrajujemo (Štromar in Geč, 2013).

Gledališka umetnost se ne začne iz nič in ne vodi v neznano, temveč se skozi nenehno ponavljanje in dopolnjevanje postopoma približuje idealni sliki, ki bo predstavljena. Od zamisli prek izdelave do animacije in uprizarjanja se uvaja predvsem igriv pristop do pridobivanja novih znanj in spoznavanj ter odličen način za medsebojno sodelovanje.

IDEJA IN TEMA

Pri lutkah se vedno začne z idejo in vsako delo je ideja. Vanjo se stekajo vsi zastavljeni cilji in je glavno vodilo uprizoritve. Tukaj določimo idejo, temo in besedilo. Pogosto se za to odloči režiser, lahko pa se skupina odloči skupaj. Tema je pogosto izražena v samem naslovu ali podnaslovu in je izhodišče. Prvi vtis označuje osnovo z veselo ali tematično, pristrčno ali grozljivo, dramatično ali lirsko uprizoritvijo. Režiser mora svoje vtise in spoznanja posredovati lutkarjem kar se da neposredno. Osnovna ideja predstave je glavno vodilo pri ustvarjanju predstave. Na samem začetku pazimo, da izberemo dobro zgodbo, temo in idejo, da je gledalcem in njihovi starosti primerna (Trefalt, 1993).

BESEDILO

Pri besedilu moramo biti previdni, da ga ni preveč in ne premalo. Prek glavne ideje, ki jo režiser dobi z branjem besedila, napiše scenarij. Besedilo se razdeli na posamezne dele in vloge. S tem pa se upodobijo liki, slog, scena in zvok. Besedilo mora biti primerno starosti otrok in naj bo zabavno (Lainšček, 1994).

Za lutkarja je pomembno, da je seznanjen z vsemi mogočimi in nemogočimi interpretacijami besedila. Čim bolj je lik v besedilu večplasten, bolj je zanimiv gledalcem. Poleg likov ima tudi uprizoritev svoje besedilo, ki so preprosti in čisti odnosi med liki (Trefalt, 1993).

Pri analizi besedila, likov, odnosov, konfliktov in pri samem ustvarjalnem procesu imata posebno vlogo analiza in raziskava same zgodbe, besedila. Analiza je odvisna od zvrstne opredelitve, od časa, v katerem je bilo besedilo napisano, od časa, v katerem se dela predstava, predvsem pa od interpretacije (prav tam).

LIKI

V uprizoritvi predstava doseže vrh, ko nastopi konflikt med glavnim likom in njegovim nasprotnikom. Vsak lik ima svoje splošne in individualne znake, po katerih se loči od drugih. Junaki v besedilih za otroke praviloma usmerjajo dramsko dejanje, zato je pri izbiri besedila pomembno izbrati lik, ki prevladujoče vodi dejanje (Trefalt, 1993).

Govorimo lahko o enem liku s prevladujočimi pozitivnimi ali negativnimi lastnostmi. Dramski značaj je vedno v funkciji dramskega dejanja. Lutkar mora

sam raziskati in spoznati cilj, ki ga hoče lik doseči. Režiser pa ga obenem usmerja in nadzoruje. Po opredelitvi posameznega lika je treba upoštevati dejstvo, da je lik socialno bitje, ki je odvisno od okolice (prav tam).

SCENA, KOSTUMI IN REKVIZITI

Lutkovno gledališče je posebna vrsta gledališča, kjer si moramo ustvariti scenski prostor z vsemi liki. Ritem, ki je del vseh scenskih elementov, je pomemben dejavnik pri ustvarjanju likovne podobe. Ritem je navzoč k sceni, k lutkam, rekvizitom in v obliki odra. Izbor materialov in oblik je podrejen osnovnim uprizoritvam. Prava kakovost materialov lahko v podbesedilu obogati sporočilo uprizoritve. Uporabljamo osnovne materiale, ki so nam na dosegu in ne zapletamo preveč (Trefalt, 1993).

Scena ima določene možnosti glede na človeške posebnosti. Igralec je vedno vezan na neko podlago, ki ga obdaja. Lahko je pomična ali statična. Če ponazarja hojo lutke, lahko uporabimo tekoči trak in tako pokažemo potovanje. Pazimo na razporeditev predmetov in simbolov, ki ponazarjajo sceno (Štromar in Geč, 2013).

Kostumi ne smejo biti zgolj v okras, ampak se morejo vključevati v dramsko dogajanje. Tako kot scenografija je tudi kostumografija podrejena osnovni ideji in igralcu. Kostum ni nikoli obleka, govoriti mora zgodbo o liku, ki ga nosi. Igralci so lahko oblečeni v nevtralnih kostumih, največkrat temne, črne barve, ki je primeren kostum za lutkarje in animatorje (prav tam).

Rekviziti so predmeti vsakdanjega življenja, ki jih uporabljamo za pripovedovanje. Zlato pravilo v gledališču pravi: »Vsak rekvizit, ki ga vpelješ v predstavo, tudi uporabiš.« Uporaba le-tega pa je podrejena dramskemu liku. Uporabimo predmete, ki niso nevarni, stekleni in izdelani iz težkega materiala ipd. (Štromar, Geč, 2013).

Slika 15: Scena in rekviziti

OSVETLJAVA

Svetloba v predstavi nosi veliko sporočilo. Časovno opredeljuje dogajanje in določa prostor igre. Z njo dodatno povzročimo vzdušje in ločimo posamezne dele odra. Gledališke luči dajejo čar predstavi in pripomorejo k boljši spremljavi občinstva (Štromar in Geč, 2013).

Razsvetljava pomaga pri pregledu odrskega dogajanja. Vezana je na sceno in celoten likovni oder. Izdelati je treba koncept, kaj in kako bomo osvetlili like, sceno in druge elemente (Trefalt, 1993).

Osvetljevanje odra in igralca ni v tem, da ga bolje vidimo. Odrska razsvetljava slika svojo zgodbo, doliva luč besedi, oddaljuje ali približuje odrske svetove, potopi igralca v temo ipd. Svetloba je lahko živahnnejša od igralca in glasbe, kadar poplesuje v svojem ritmu. Na velikih odrih je oder osvetljen z vseh strani, z različno močjo in barvami (Zupančič, 1993).

ZVOK – GLASBA

Glasba je sestavni del nešteti predstavi. Največkrat pa se vrača k ljudski glasbi. Vsekakor je glasba del predstave, ki je izredno pomembna. V predstavi je dobra takrat, kadar je sploh ne slišimo. To pa pomeni, da smo dosegli zlitje vizualnega in zvočnega dela predstave. Glasba je tako del animacije in s celotno predstavo doseže popolno harmonijo (Lainšček, 1994).

Glasba v predstavi nastopi v različnih funkcijah. Ustvarja vzdušje, poudarja vsebinsko pomembne dogodke in različne druge sloge. Različni elementi dajejo različna vzdušja, ritme, barvo zvoka, različna razpoloženja itd. Glasba je v funkciji dopolnjevanja in izpopolnjevanja osnovne ideje uprizoritve. Glasba mora biti ubrana, njen izbor premišljen in skrben, da sovпада s predstavo (Štromar in Geč, 2013).

VAJE

Ko imamo izdelan koncept, se posvetimo igralcem in vajam. Vaje pripravimo vnaprej, ko imamo izdelano okvirno predstavo dramske igre. Delo z njimi naj bo v dobrem vzdušju in jih motiviramo. Otrokom moramo gledališče predstaviti na zanimiv, igriv in zabaven način. Prek vaj se povežemo v celoto, obvladujemo prostor, se prilagajamo in zaupamo. Pozorni moramo biti na usklajenost vseh sredstev in znakov v skupini (Štromar in Geč, 2013).

Prva vaja je bralna vaja. Igralci berejo besedilo, čemur sledi pogovor. Besedilo se nato naučimo. Ko se naučimo besedilo na pamet, sledi nekaj vaj samo z besedilom. Nato pa postopno dodajamo najprej gibanje, kasneje pa sceno, kostume in rekvizite. Pozorni smo na vidnost lutke in njeno vodenje ter govor, geste in značaj. Vadi se po delih, sproti odpravljamo napake in pomanjkljivosti. Vajo odigramo v celoti (Trefalt, 1993).

Nepogrešljiva pa je generalna vaja, kjer so prisotni vsi rekviziti, kostumi, scena, predmeti, igralci. Gre za zadnjo vajo pred uprizorjeno predstavo na odru pred občinstvom. Tudi igralci so oblečeni v kostume in uporabljajo prave rekvizite. Uvajamo jih postopoma, saj moramo ustvariti okolje, kjer se počutimo varne (Štromar in Geč, 2013).

Vse skupaj pa se povezuje v »zgodbo«.

»ZGODBA - prva dama vsake uprizoritve. Vsaka najdrobnejša praska na odru piše svojo zgodbo in vse zgodbe izvirajo iz zgodbe ene – zgodbe uprizoritve, vanjo se vračajo, pa zopet vdolbejo svojo zgodbo. Zgodba je rdeča nit in vodilna zapovednica hitrosti ježe uprizoritve.« (Zupančič, 1993, str. 81).

UPRIZORITEV in NASTOP

»Ker je uprizoritev umetnost, sestavljena iz mnogih elementov, je naša glavna naloga, da vse elemente idejno in pomensko uskladimo ter iz njih ustvarimo zanimivo dramsko dogajanje, učinkovito gledališko predstavo« (Štromar in Geč, 2013, str. 92).

Pojem uprizoritev se navezuje na teorijo posnemanja. Uprizoritev svoj objekt na novo proizvede, in sicer tako, da ga pelje skozi proces uprizarjanja in tako postane lasten objekt. Uprizarjanje ni omejeno na igralčevo vlogo, temveč na celotno gledališko igro oziroma predstavo. V gledališkem žargonu uprizoritev po eni strani pomeni udejanjenje besedila, idej, koncepta, po drugi strani pa izvedbo samega gledališkega dogodka. Torej tisto, kar predstava uprizarja pred očmi gledalca, imenujemo uprizoritev (Kolenc, 2014).

Gledališče slovi kot umetnost večkratnih ponovitev uprizoritve, zato se gledališče in ponavljanje povezujeta oziroma sodita skupaj. Zakaj umetnost ponovitve? Ker ponavlja resničnejšo realnost, kjer se oba, gledališče in ponavljanje povezujeta skozi koncept *mimesis*, in sicer kot posnemanje podobnosti resničnega sveta. Bolj ali manj se gledališka predstava postavlja na ogled, a če želi ohraniti svojo predstavljalnost, se mora znova in znova ponavljati (prav tam).

Gledališko predstavo uprizarjamo na različnih gledaliških odrih, tudi v vrtcih, šolah, na prostem ipd.

5. 5 LUTKOVNA PREDSTAVA ZA OTROKE

Lutkovna umetnost je prepričljiva in razumljiva vsem, ki v sebi ohranjajo del otroškega optimizma, željo po spoznavanju, ustvarjanju in doživetju. Ni le otroško razvedrilo, temveč prva čitanka, ki uvaja estetiko v etiko. Je umetnost, ki mine po končni predstavi, v gledalcu pa pusti odtis, ki raste v nova spoznanja (Loboda, 2011).

Že nekaj časa se sprašujemo o lutkah in predstavah za otroke in tudi za odrasle. Večina predstav, ki jih poznamo, je otroških. Zelo redko pa se pojavijo tiste za odrasle. Danes je lutka sestavni del gledaliških izraznih sredstev. Že v davnih

časih je bila lutka del plemenskega obredja. V gledališki predstavi ima svoje mesto, pri kateri igralec lutko s pomočjo vodil animira, oživlja.

Otrok se z lutko in gledališčem sreča že zelo zgodaj. Lutka je njegova najboljša prijateljica, sogovornica in posrednica ter mu tako pomaga, da se socializira in spozna svet. Vsekakor pa je lutka ena izmed tistih, ki otroka popelje v svet domišljije in ga pusti sanjati (Dolamič, 2012).

O tem, kdaj je primeren trenutek za obisk gledališča, se sprašujemo že v zgodnjih letih otrokovega življenja. Razvojna psihologinja dr. Ljubica Marjanovič Umek (2015) meni, da gledališke/lutkovne predstave za otroke dosežejo svoj namen, če so v skladu z otrokovim razvojem v posameznem obdobju. Ko otrok dopolni eno leto, ga lahko vodimo na različne enostavne in kratke predstave. Pri tem moramo biti pozorni, da je otrokovi starosti primerna in da se otrok na predstavo odziva. Vse predstave so primerno označene za vsako starostno skupino oziroma obdobje. Na podlagi starostno primerne predstave naj bi otroka pritegnila, mu omogočila, da z vidika vsebine, strukture in jezika sledi dogajanju zgodbi, hkrati pa ponuja izzive, ki presegajo njegov aktualni razvoj.

Lutkovna predstava mora po Majaronovih (2002) besedah nositi sporočilo. Dobra lutkovna predstava mora otroke nagovarjati in imeti določeno dramaturgijo. Ta umetnost se rojeva s človekovo domišljijo, njegovimi sposobnostmi, da sam izzove in proizvede to gledališko predstavo.

Slika 16: Lutkovna predstava za otroke

Primer lutkovne predstave za otroke:

Za najmlajše otroke smo v vrtcu izvedli senčno gledališče s senčnimi lutkami z naslovom Kdo je napravil Vidku srajčico. Vzgojiteljici sta si pripravili lutkovni oder z okvirjem, čez pa sta ga pokrili z belo rjuho. Izdelano sta imeli eno lutko z obleko z luknjami in eno lutko z obleko brez lukenj. Imeli sta vse potrebne pripomočke, kot so škarje, volna, šivanka, nitka. Za ponjavo sta postavili reflektor, ki je oddajal svetlobo. Nato pa sta začeli s predstavo. Ena vzgojiteljica je pripovedovala zgodbo, druga pa je za ponjavo odigrala predstavo. Lutka Videk je živel v družini s šestimi brati in sestrami. Bil je najmlajši otrok v družini in vedno je zadnji dobil srajčico, ki pa je bila ponošena. Ta se mu je nekega dne strgala. Odšel je v gozd, kjer je srečal jagnje, ki mu je dalo volno. Srečal je še pajka, ki mu je stkal tkanino. Kmalu je srečal še raka, ki mu je tkanino prikojil. Na koncu pa mu je ptiček sešil srajčico. Domov se je vrnil s čisto novo srajčico.

Otroci so bili s predstavo zelo zadovoljni, to pa so pokazali z navdušenjem med predstavo, na koncu pa so zaploskali. Všeč jim je bila svetloba za ponjavo in prepuščanje svetlobe skozi ter lutke in rekviziti, ki so se prek sence videli čez ponjavo.

Animacija lutke

Bistvo animacije je oživljanje določenega materiala oziroma v našem primeru lutke. Lutka pa mora biti likovno in tehnološko obdelana. Vanjo moramo vlitati sebe kot igralca, vero in dušo, da lutka sploh oživi (Brezničar idr., 2014).

Pri osnovah gibanja je pomembno, kam se lutka giblje in predvsem, kako je usmerjena. Pri sami hoji je najpomembnejši ritem, ki ga skušamo uprizoriti na različne načine in tempe. Pri sami hoji, bodisi po hribu ali stopnicah, lutko enakomerno spuščamo ali dvigamo. Zelo pomemben je tudi sam pogled lutke. Dati moramo občutek, da ima lutka svoj pogled natančno usmerjen. Lutka okoli sebe opazuje gledalce in tako tudi komunicira. Ko lutka govori, ji damo vso pozornost in obdržimo njen pogled na lutkovno okolje. Seveda pa upoštevamo lutkovno tehniko, značaj lutke in situacijo (prav tam).

Lutke in njihova animacija, ki jo ob igralskih nalogah izvajajo »črnuhi« (lutkarji, ki so v ozadju oblečeni v črno), izhajajo iz enega od številnih načel gledališča, katerega namera je nevtralizirati igralca, da njegova čustva prevzame lutka.

Lutka v igralčevi roki oživi le takrat, kadar lutkar verjame vanjo, ji zaupa njeno vlogo. Če vere v lutko ni, tudi lutka ne oživi.

5.5.1 Doživljanje otrok ob lutkovni predstavi

Otroci lutkovno predstavo spremljajo z zanimanjem in se čustveno odzivajo. Otrok pri gledanju ni nedejaven, ampak je dejaven, saj se postavi v igro in se poglobi v glavnega junaka. Zato je to zelo dobro sredstvo za pedagoško in estetsko vzgojo. Pomembno je, da izberemo takšne predstave, ki so primerne otrokovi starosti. Izmišljeni svet se skozi lutkovno igro v otroku kot gledalcu močno zasidra (Šinko, 2008).

Predstava za najmlajše je posebej prirejena otrokom prvega starostnega obdobja. Predstavlja neke vrste uvod v kulturo gledališča. V vsaki predstavi pred otroki nastaja malo gledališče, postopoma se spoznavajo z lutkami in igralci. Pravljični liki se prek pesmi, barv, gibanja in besede približajo otroku in tako prenašajo pomembne življenjske vsebine. Lutk se lahko ob koncu tudi dotaknejo, najpogumnejši pa jih tudi preizkusijo.

Zgodba otroku pomaga, da odraste v družbi. Tako otrok zadovolji svoje potrebe, jih ponotranji na različne načine. V zgodbi ni meja med stvarmi, pojavi in človekom. Simboli in metafore so v otrokovem obdobju simboličnega mišljena. V zgodnjem otroštvu je sprememba v igri in sami zgodbi kot način izražanja zelo pomembna. Lutke so ključ pravljičice v lutkovni predstavi, saj so kot junaki, ki imajo svoj značaj, ustvarijo zgodbo bolj zanimivo, zabavno, dopolnjeno. Liki v sami zgodbi in tudi lutkovni igri so opredeljeni s funkcijo in značajem, s čimer otroku olajšamo igro (Bastašić, 1988).

Otroci od dveh do treh let so za kratek čas gledališko sposobni. Otroci v obdobju do šestega leta en prizor doživljajo kot celoto. Rajši vidijo živo sliko in fotografijo ter zgodbe, ki so vezane na življenjske situacije. Od šestega leta naprej celovitost zgodbe že močnejše privlači mlade gledalce. To obdobje je za zgradbo lutkovne predstave odličnega pomena. Bistvo predstave je v večini vizualno in je vezano s

simbolnimi predmeti ali dejanji. Razlika v prvih osmih do desetih letih je odvisna, na kateri spoznavni stopnji je otrok, kako sledijo dejanju in v kakšni meri ima razvito sposobnost zbranosti (prav tam).

Kadar gledališče in lutkovno predstavo obiščemo ali sami ali z otroki, upoštevamo gledališki bonton (Golub, 2013):

1. V gledališče pridemo primerno oblečeni.
2. Proti svojemu sedežu se premikamo tako, da smo obrnjeni k tistim, ki že sedijo in se opravičimo.
3. Če že sedimo, vstanemo, da lahko drugi gredo mimo.
4. Kadar vstanemo, z roko držimo sedež, da ne zaropota.
5. Med predstavo ne vstajamo, ne kašljamo in kihamo, ne hodimo ven, ne jemo in pijemo, ne šumimo ali žvečimo.
6. Zadovoljstvo izražamo s ploskanjem.
7. Če nam predstava ni bila všeč, ne ploskamo in ne žvižgamo. Ostanemo na sedežih, dokler se zavesa ne spusti.
8. Če imamo hud prehlad ali kašljamo, se predstavi raje odpovemo.

6 SKLEP

V diplomskem delu smo obdelali teoretična izhodišča literature o lutkah v povezavi z lutkovnimi predstavami.

Lutka je gledališki lik, ki je vodena s pomočjo lutkarja ali animatorja. To je umetno izdelana figura in je kot oživljena slika živega bitja. Njena glavna značilnost pa je premikanje. Uporaba lutk v predšolskem obdobju je učinkovito vzgojno sredstvo. Lutka je terapevtsko sredstvo, ob kateri se otrok počuti varnejšega in prek nje lahko izraža čustva, svoje občutke in se prek nje nauči nekaj novega. Lutka zaživi v lutkovnem gledališču. To je prostor, kjer animator, lutkovni izvajalec omogoči, da neživi predmet, v našem primeru lutka, oživi pred občinstvom. Otroci so tisti najbolj hvaležni gledalci lutkovne predstave. Lutkovna predstava se v predšolskem obdobju spontano uprizarja kot igra vlog – telesna lutka. Naravno vključevanje otrok v predstavo, v kakršni koli obliki, pomeni, da postane dejaven udeleženec v igri. Torej pomaga pri pripravi in načrtovanju predstave ter kasneje pri sami uprizoritvi. Vsakemu posamezniku omogočimo, da razvija svoj stil in način komuniciranja. Delo naj poteka v sproščenem, ustvarjalnem vzdušju, pri čemer vključimo prav vse otroke. Vsak član sodeluje in prispeva svoj delež ter dokaže, da tudi on nekaj zmore. Tako opazimo tudi razlike med otroki, enim so takšne dejavnosti bolj všeč, drugim manj, tretjim takšne stvari pač niso všeč. Če imamo vzgojitelji takšne otroke v skupini in to že zgodaj opazimo, lahko otroku na drugačen način pripomoremo, omogočimo, da bo vzljubil lutkovno dejavnost, ker mu to lahko pomaga še kasneje v življenju, pri vsakodnevnih opravilih.

Že v samem otroštvu so gledališka doživetja čarobna in to ostane globoko v podzavesti. Lutke so najnazornejši igralec, pri igri z njo so gledališki znaki poenostavljeni. Lutkarji in režiserji pa se trudijo, da lutke oživijo in zaživijo ter posredujejo sporočilo, ki ga nosijo tako, da je razumljivo tudi otrokom. Pogosto pomislimo, da je lutkovno gledališče namenjeno izključno otrokom. Vendar ni tako. Za vsako predstavo se je treba potruditi, jo skrbno načrtovati, dodelati in ji dati nekakšen okvir. Uspešna predstavitev, pohvale in potrditev v otroku ustvarijo zanimanje za sodelovanje in ustvarjanje. Njihova domišljija je mogočna, želja po ustvarjanju pa brezmejna. Dobra lutkovna predstava je popolnoma umetniška dejavnost, ki v otroku spodbudi zanimanje, ustvarjalnost in vznemirjenost. Za

odrasle, režiserje, vzgojitelje ali igralce je to pomemben postopek, medtem ko je za otroke le cilj. Za lutkovno predstavo s starejšo skupino otrok lahko izberemo krajše dialoge, pesmice in zgodbice, ki jih otroci uporabljajo in ob tem razvijajo domišljijo. Naredimo obnovo in si izpišemo pomembnejše odlomke. Lotimo se dela z besedilom in dialogom. To počnemo skupaj z otroki in jim prepustimo, da se vživijo v pogovor, saj si tako lažje zapomnijo potek. Predvsem pa je pomembno, da se držimo osnovne ideje. Vmes z otroki izdelujemo lutke in sceno. Lutke se navezujejo na opisani predmet ali osebnost, ki nastopa v igri, prav tako tudi sceno. Te rekvizite izdelamo iz materialov, ki so nam bližje in so lažje dostopni. Dodamo še primerno glasbo in osvetljavo. Ob vsem tem sledijo večkrat ponavljajoče se vaje in na koncu sledi še uprizoritev te lutkovne predstave pred svojimi vrstniki ali starši. Na ta način celostno dojema proces in se vanj vključuje brez zadržkov.

7 VIRI IN LITERATURA

- Antič, S. in Komljanc, N. (2017). *Strategija razumevanja in odraščanja in učenja najmlajših. Theatre Lab Trnovo (TLT)*. Ljubljana: Vrtec Trnovo
- Bahovec, E. (2013). *Kurikulum za vrtce*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bastašić, Z. (1988). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.
- Borota, B., Geršak, V., Korošec, H. in Majaron, E. (2006). *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Brezničar, S., Šušteršič, M., Vižintin, B., Oven, A., Petrovič, M., Bezeljak, N. (2014). *Izdelava lutke, lutka in lutkovna igra kot terapevtski in didaktični pripomoček*. Maribor: Kulturno umetniško društvo Moment.
- Cvetko, I. (2012). *Veliko malo prstno gledališče*. Radovljica: založba Didakta.
- Demšar, D. (1998). *Od skice do lutke. From a sketch to a puppet*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana
- Dolamič, B. (2012). *Čarobna moč lutke. Vzgojiteljica revija za dobro prakso*, št. 2, str.12
- Emeršič, M. (2004). *30 let moje lutkarije*. Piran: ZKD Karol Pahor Piran
- Golub, Z. (2003). *Šolsko lutkovno gledališče z zbirko lutkovnih igranic*. Nova Gorica: Educa.
- Gal Štromar, M. in Geč, G. (2013). *Črkolandija: pravljica, dramsko besedilo, gledališki priročnik*. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.
- Hunt, T. in Renfro, N. (1982). *Puppetry in Early Childhood Education*. Austin, Texas: Nacy Renfro Studios.
- Jurkowski, H. (1998). *Zgodovina evropskega lutkarstva*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS.
- Korošec, H. in Majaron, E. (2002). *Iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Kolenc, B. (2014). *Ponavljjanje in uprizoritev: Kierkegaard, psihoanaliza gledališče*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Kuret, N. (1995). *Pavliha se predstavi*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

- Loboda, M. (2011). *Milan Klemenčič. Iskalec lepote in pravljicnih svetov*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana
- Lainšček, F. (1994). *Za lutkovno in otroško gledališče*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Latshaw, G. (1978). *Puppetry: The ultimate disguise*. New York: Rosen.
- Ljubič, T. (1954). *Lutkarski krožek na šoli*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Mlakar Adamič, J. (2007). *Lutkarji in Lutke*. Trbovlje: Zasavski muzej.
- Marjanovič Umek, L. (2015). *Kdaj z otrokom v gledališče?* Pridobljeno 18. 10. 2018, iz: <http://www.lgl.si/si/novice/2015/01/172-Kdaj-z-otrokom-v-gledalisce>
- Majaron, E. (2017). *Vera v lutko. Razmišljanja o lutkovni umetnosti*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko
- Pernarčič, J. (2008). *Čudovit svet lutk: Kako preprosto narediti lutko*. Ljubljana: Pernarčič & Pernarčič.
- Pokrivka, V. (1978). *Diete i scenska lutka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sitar, J. (2001). *Zgodbe za lutke in prste*. Ljubljana: DZS.
- Šinko, S. (2008). *Vloga Lutkovnega gledališča pri kulturni vzgoji otrok*. Revija za elementarno izobraževanje, 1 (3-4), (str. 131 – 137).
- Trefalt, U. (1993). *Osnove lutkovne režije*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.
- Varl, B. (1997). *Zbirka Moje lutke 3. Ročne lutke*. Šentilj: Založba Aristej d.o.o.
- Varl, B. (1997). *Zbirka Moje lutke 4. Ploske lutke*. Šentilj: Založba Aristej d.o.o.
- Varl, B. (1998). *Igrajmo se z lutkami*. Ljubljana: Mohorjeva družba.
- Vogelnik, E. (2012). *Odrske pripovedke*. Ljubljana: Modrijan založba, d.o.o.
- Zapiski iz predavanj. *Didaktika lutkovno gledališke vzgoje*. (2017). Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Zupančič, Z. (1993). *Mali gledališki vedež*. Ljubljana: Pravljичno gledališče.
- Županić Benić, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam international.

SLIKOVNI VIRI

Slika 1:

Lutkovna delavnica – Lutke Zajec. (b. d.) Pridobljeno 17. 3. 2019, iz:
http://lutke-zajec.si/rojstni_dan_z_lutkami/

Slika 2:

Prstne lutke – Bolnišnična šola Ljubljana. (2019). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz:
<http://www.bolnisnicna-sola.si/2016/06/01/prstne-lutke/>

Slika 3:

Delavnica: Izdelovanje ročnih lutk. (b. d.). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz:
<http://www.pavza.com/delavnica-izdelovanje-rocnih-lutk-d34290>

Slika 4:

Moja manija, Lutke – kraljične in kraljeviči. (2014). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz:
<http://mojamanija.blogspot.com/2014/>

Slika 5:

Vrtec Šentjur. Podoživljanje zaključnega izleta, Senčno gledališče – senčne lutke.
(2018). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz: <http://www.vrtec-sentjur.si/2018/06/26/podozivljanje-zakljucnega-izleta-v-ljubljano/>

Slika 6:

Moj album – lutka na kuhalnici. (2005). Pridobljeno 17. 3. 2019. iz:
<https://mojalbum.com/soncka/razno/lutka-na-kuhalnici/1611506>

Slika 7:

Izdelava pustnih mask. (b. d.). Pridobljeno 10. 9. 2018, iz:
http://www.ofp.kr.edus.si/slike/0607/Izdelava_pustnih_mask_na_Kokrici/pages/Izdela%20pustnih%20mask%20003.htm

Slika 8:

Dobre teta, Izdelajte čisto prave marionete in kar doma pripravite lutkovno predstavo. (2018). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz:

<https://www.dobrateta.si/novice-aktualno/2161-izdelajte-cisto-prave-marionete-in-kar-doma-pripravite-lutkovno-predstavo>

Slika 9:

Osnovna šola Beltinci. Pojoče nogavice. (b. d.). Pridobljeno dne 20. 3. 2019, iz: <https://www.osbeltinci.si/2011/12/07/pojoce-nogavice/>

Slika 10:

Dnevnik – prvo lutkovno gledališče v Ljubljani. (b. d.). Pridobljeno 14. 9. 2018, iz: <https://www.dnevnik.si/1042769444>

Slika 11:

Zasebni vrtec račka. Ustvarjajmo z lutkami. (b. d.). Pridobljeno 20. 3. 2019, iz: <http://www.racka.net/index.php/2016/02/27/ustvarjanje-z-lutkami/>

Slika 12:

Vrtec Dobrna, Rjava skupina – lutka ima dušo. (b. d.). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz: <http://527.gvs.arnes.si/vrtec/wordpress/?p=3428>

Slika 13:

Lutkovno gledališče Ljubljana–Šentjakobski oder. (b. d.). Pridobljeno 14. 9. 2018, iz: <http://www.lgl.si/si/o-gledaliscu/dvorane/sentjakobski-oder>

Slika 14:

OŠ Kuteževo – lutkovna predstava »Preberi mi zgodbo«. (2014). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz: <http://www.os-kutezevo.si/2018/05/24/lutkovna-predstava-preberi-mi-zgodbo/>

Slika 15:

Vrtec Ljutomer – Lutkovna predstava MEDVEDOVA HIŠICA. (2014). Pridobljeno 17. 3. 2019, iz: <http://www.vrtec-ljutomer.si/lutkovna-predstava-medvedova-hisica/>

Slika 16:

Lutke Zajec: Lutkovna predstava »Koga se strah boji«. (b. d.). Pridobljeno 14. 9. 2018, iz: http://lutke-zajec.si/lutkovne_predstave/koga_se_strah_boji/